

Mooi water in de stad

Jojanneke van Vossen- van den Berg en Jopie de Ruijter-ter Steege, Nelen&Schuurmans
Kees Vermeer, gemeente Purmerend

Veel gemeenten zetten sterk in op groen in de stad. Water vormt een elementair onderdeel van het groen in de stedelijke omgeving. Mooi groen betekent dus ook mooi water. Mooi water betekent schoon water, maar ook natuurlijk water met een rijk planten- en dierenleven zonder overlast van bijvoorbeeld blauwalgen. Purmerend zet in het oeverplan (2008) in op de ontwikkeling van natuurvriendelijke oevers.

Natuurvriendelijke oevers zijn waterkanten waar de ontwikkeling van natuur, landschap en ecologie expliciet wordt gestimuleerd. Een mooie natuurvriendelijke oever vergroot ook de belevingswaarde van zowel het groen als het water in de stad. Verder vormt een natuurvriendelijke oever een goede ecologische verbindingzone, omdat planten voedsel en schuilgelegenheid bieden voor bijvoorbeeld vogels, insecten en vissen. Hierdoor reikt de invloed van een oever veel verder dan de overgang tussen land en water zelf. Het is dan ook geen wonder dat de aanleg van natuurvriendelijke oevers hoog op de lijst van maatregelen van

zowel gemeenten als waterschappen staat. Figuur 1 laat verschillende vormen van natuurvriendelijke oevers zien.

De handreiking natuurvriendelijke oevers

De laatste jaren is er al veel ervaring opgedaan met de aanleg en het beheer van natuurvriendelijke oevers, maar de kennis is nog versnipperd over de verschillende gemeenten en waterschappen. Daarom heeft STOWA in 2009 een handreiking uitgebracht waarin deze kennis is gebundeld. De belangrijkste boodschap van de handreiking is dat het succes van een natuur-

vriendelijke oever bepaald wordt door de zorgvuldigheid waarmee het complete proces van ontwerp tot aanleg, beheer en onderhoud en monitoring doorlopen wordt. In de handreiking wordt een stappenplan gepresenteerd naar een geslaagde oever. De handreiking biedt een overzicht van alle aspecten van het proces van ontwerp tot aanleg, beheer en onderhoud en monitoring, met veel praktische tips en ondersteuning met fotomateriaal. De gemeente Purmerend heeft sinds 2006 al nadrukkelijk ingezet op dit stappenplan door het opstellen van het oeverplan Purmerend

Krabbescheer. (foto: Hoogheemraadschap van Delfland)

Allereerst is de huidige situatie geïnventariseerd en voor iedere watergang de gewenste situatie bepaald in de vorm van een streefbeeld. Maar wat is de gewenste situatie voor een oever? Een succesvolle natuurvriendelijke oever is een evenwichtige afstemming van alle functies en belangen van een watergang, waarvan natuur er één is. Deze afweging kan overigens ook leiden tot de conclusie dat op een bepaalde locatie een cultureel-vriendelijke oever gewenst is in plaats van een natuurvriendelijke oever. Voorbeelden van oevers met verschillende karakters staan in figuur 2, 3 en 4. In Purmerend is deze afweging vormgegeven door al in een vroeg stadium ecologen, ontwerpers, uitvoerders en bewoners bij het proces te betrekken.

Beheer en onderhoud

Het succes van een natuurvriendelijke oever hangt in grote mate af van het beheer en onderhoud. Een natuurvriendelijke oever is geen volledig natuurlijk systeem dat zichzelf in stand houdt, het is een oever in een cultureel-vriendelijke omgeving waarin ruimte wordt gelaten voor natuur. Zo moet er regelmatig gemaaid worden om de gewenste diversiteit in plantengroei te krijgen. Zonder beheer en onderhoud is de kans groot dat woekerplanten de oever gaan domineren. Bijvoorbeeld, oevers die volledig door riet gedomineerd worden, zijn zeker in een stedelijke omgeving meestal ongewenst. Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier heeft in deze fase geadviseerd over de mogelijkheden van natuurvriendelijke oevers en de wensen vanuit het oogpunt van beheer en onderhoud. Door het nauwe contact tussen ontwerpers en uitvoerders in Purmerend is het beheerplan goed afgestemd met het oeverplan. Dit garandeert dat er voldoende ruimte is rond de oevers voor het benodigde onderhoud en, niet in de laatste plaats, voldoende budget.

Burgerparticipatie

Van groot belang voor een goed ontwikkelende natuurvriendelijke oever is het draagvlak onder de bewoners. In een stedelijke omgeving willen bewoners van het groen en het water kunnen genieten. Dat betekent onder andere dat de natuurvriendelijke oever veilig moet zijn voor kinderen en dat er rekening gehouden wordt met de keuze voor planten. Zo kan er voor bloeiende en lage planten gekozen worden, zodat er zicht op

Figuur 1
Natuurvriendelijke oevers zijn er in vele soorten en maten, bijvoorbeeld een plasberm (1) of een drasberm (2).

het water blijft. Ook kan er rekening gehouden worden met het soort natuurvriendelijke oever; in Purmerend wordt er veel gewerkt met onderwaterbakken. In deze bakken wordt lokaal de ecologie gestimuleerd, terwijl de oever zelf strak blijft.

In Purmerend is het oeverplan dichtbij de bewoners gehouden door middel van bewoners-avonden. Tot nu toe hebben deze avonden een informatief karakter gehad, maar vanaf dit jaar zet de gemeente in op een actievere burgerparticipatie. Naast informatie wordt het ook mogelijk voor burgers om hun zorgen en ideeën te uiten, waardoor deze mee kunnen worden genomen door de ontwerpers.

Het oeverplan

Uiteindelijk zijn voor alle wijken van Purmerend de streefbeelden bepaald en vastgelegd in het oeverplan, zie figuur 5 voor de kaart van de wijk Overwhere. In het oeverplan is ook een maat-

regelenpakket met een fasering opgesteld. Naast de al aanwezige natuurvriendelijke oevers heeft Overwhere veel potentie voor nieuwe natuurvriendelijke oevers. Vanwege de bestaande wateropgave wordt dit zoveel mogelijk gecombineerd met het creëren van extra open water.

Op verschillende plaatsen in de wijk zijn al ecologische zones aanwezig (groene lijnen). In het oeverplan worden deze verder verbonden (paarse lijnen) door de aanleg van natuurvriendelijke

Figuur 2
Een oever met natuurlijk karakter.

Figuur 3
Een oever met een stedelijk karakter.

oevers. Hier worden obstakels, zoals bruggen, opgeheven met faunapassages. Ook wordt lokaal het maaiveld verlaagd. Op plaatsen waar geen ruimte is om een natuurvriendelijke oever buiten het bestaande profiel te creëren of waar de oever zelf strak moet blijven, worden onderwaterbakken aangelegd.

In het stadscentrum is er bewust voor gekozen om geen natuurvriendelijke oevers aan te leggen om de stadse uitstraling volledig te behouden. Omdat in het centrum lokaal nog een gemengd rioolstelsel ligt, wordt ingeschat dat de natuur een betere kans maakt buiten het centrum.

Uitvoering

In 2008 is het definitieve oeverplan opgesteld, waarna de uitvoering van start ging. Tot 2010 is voornamelijk ingezet op de verbetering van de onderwaterbakken uit een eerdere fase en het versterken van de reeds bestaande ecologische zones. Ook zijn de plannen verder gedetailleerd. De maatregelen worden waar mogelijk gecombineerd met rioolvervangingswerkzaamheden en regulier groot onderhoud. Er wordt verder ingezet op monitoring, zodat bijgehouden kan worden hoe oevers zich ontwikkelen en waar er bijgestuurd moet worden. Voor de komende jaren blijft dit een proces waarin veel kennis wordt opgedaan en de basis wordt gelegd voor mooi water in Purmerend.

Figuur 4
Natuur in een stedelijke omgeving.

Figuur 5
Uitgewerkt oeverplan voor Purmerend Overwhere; per watergang is het doel geformuleerd en een eventuele maatregel om het doel te bereiken.

Iedere oever heeft specifieke eigenschappen die om maatwerk vragen. Het belangrijkste van bovenstaande aanpak is dat van ontwerp tot aanleg en onderhoud alle stappen van te voren zijn doordacht. Oevers worden individueel benaderd waardoor kansen en risico's in een vroeg stadium duidelijk worden. Door bovenstaande

procedure te volgen, blijft het proces gestructureerd en overzichtelijk en hebben de oevers een grote kans van slagen. Meer informatie is te vinden in de Handreiking Natuurvriendelijke Oevers van STOWA. <<

Natuurvriendelijke oevers worden de komende jaren in veel gemeenten aangelegd en de kennis en ervaring met deze oevers binnen die gemeenten zal snel toenemen. Om deze kennis te delen organiseert de themagroep Stedelijk Water van Waternetwerk een symposium op 16 september 2010 te Leusden. Zie www.waternetwerk.nl/agenda voor details.

Websites

www.nelen-schuurmans.nl
www.purmerend.nl
www.stowa.nl